№ 30 (2021) С. 114–119

National Academy of Fine Arts and Architecture

Collection of Scholarly Works «Ukrainian Academy of Art»

ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 7.012

ORCID ID 0000-0002-5595-0025

ORCID ID 0000-0002-8604-5028

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.30.2021.114-119>

Віктор Сухенко

професор кафедри рисунка НАОМА

vic.sukhenko@gmail.com,

Олександр Засипкін

викладач-методист Мелітопольського училища культури

zasypkin.56@ukr.net

КОМПІЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД КОМПОЗИЦІЇ СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація. Прийом компілювання як один з ефективних інструментів наукового світу активно використовують у творчому процесі художники, музиканти, літератори, кінорежисери. У нашому дослідженні прийом компілювання розглядається як приклад методу роботи дитячої художньої школи з урахуванням вікових особливостей школярів. Водночас прийом компілювання є універсальним методом композиції, який може ефективно використовуватися педагогами вищої художньої школи. Разом з тим метод компілювання є приводом для суперечок під час конкурсних відборів творчих робіт школярів та вимагає сьогодні глибшого аналізу й публічного обговорення.

Ключові слова: ремейк, трансформація, стилізація, формоутворення, синтетичне мислення, репродуктивні і продуктивні методи навчання, дистанційне навчання, зовнішня і внутрішня структури художнього твору, плагіат.

COMPILATION AS A COMPOSITION APPROACH OF CONTEMPORARY ART SCHOOL

Viktor Sukhenko, Oleksandr Zasyupkin

Abstract. It is impossible to create something new in science and art, without first absorbing the experience, knowledge, skills of scientists and artists of the past generation. Even the most original, progressive, and innovative ideas are, in fact, a compilation of previous experience. The compilation technique is one of the main and effective tools of the scientific world. It is also actively used in the creative process of musicians, writers, and filmmakers. The compilation technique is a fairly common phenomenon in the scientific world and art in general, at the same time, its level can be very different, ranging from direct plagiarism to forms of synthesis, the traces of which are very difficult to detect. There are separate genres in art, based on compilation, for instance, a «remake» in cinematography, a «potpourri» in music, a «historical analog» in visual art, and an «artrunion» in literature. Meanwhile, compilation, as one of the forms of the artist's creative method, is a very "delicate" and "vulnerable" matter, sometimes causing a lot of controversy among specialists, since there is no tool that could accurately measure the degree of compilation bordering on plagiarism. If in the scientific world author indicates a list of compilation material, writing an article, then in case of an artist, we will not see it due to specifics of his work. The path of an artist, in terms of the embodiment of an artistic conception, is in many ways spontaneous, and intuitive. On this path, it is very difficult for him to isolate his authorship from the experience of other artists, and as a result, his work is a kind of conglomerate of synthesis. In our study, we consider the compilation technique mainly on the example of the methods of a children's art school work,

taking into account the age of a student. At the same time, the compilation technique is a universal method of composition that can be effectively used by teachers in the creative development process. Meanwhile, the compilation technique is a frequent subject of disputes during the competitive selection of creative works and today requires a deeper analysis and public discussion.

Keywords: *remake, transformation, stylization, shaping, synthetic thinking, reproductive and productive teaching methods, distance learning, external and internal structures of art works, plagiarism.*

Постановка проблеми. Неможливо створити щось нове в науці, в мистецтві, не скориставшись досвідом, знаннями, уміннями вчених, художників минулих поколінь. Навіть найоригінальніші, прогресивні й новаторські ідеї, по суті, є компіляцією попереднього досвіду. Термін «компіляція» — лат. *Compilatio* — «крадіж, розкрадання», означає складати щось на основі використання чужих текстів, праць, творів. Прийом компілювання досить поширене явище в науковому світі і в мистецтві загалом, водночас рівень його використання може бути різним — від прямого плагіату до форм синтезу, наслідки якого виявити надто складно. На основі компіляції виокремилися певні жанри в мистецтві, скажімо, в кіномистецтві — це ремейк, у музиці — це попури, в образотворчому мистецтві — жанр історичного аналога. У літературі також можна знайти безліч форм наслідування на основі компіляції.

Актуальність дослідження. Компіляція як одна з форм творчого методу художника дуже делікатний процес, котрий іноді викликає безліч суперечок у фахівців, оскільки немає того інструмента, який міг би точно виміряти ступінь компілювання, межу з плагіатом. Якщо, скажімо, у науковому світі, під час написання статті її автор подає список цитованих праць, то в художника, зважаючи на специфіку його праці, ми такої традиції не побачимо. Шлях художника багато в чому спонтанний, інтуїтивний, на цьому шляху йому дуже важко відокремити своє авторство від досвіду інших митців і, в результаті, його твір — це певний конгломерат синтезу.

Загальновідомо, що художники дуже стримано, а частіше взагалі не реагують на зовнішнє «препарування» їхніх творів з боку мистецтвознавців, культурологів, галерейників, бо це не має нічого спільного з творчим процесом, який зазвичай замовчується через те, що там можуть бути присутні прийоми компіляції. Чим

вища майстерність митця, чим яскравіший його талант, тим важче знайти в його роботах методи запозичення або використання чужого досвіду.

Через це ми не знаходимо зовнішніх проявів компіляційного процесу і в педагогічних технологіях художньої школи. Скажімо, якщо проглянути зміст типової навчальної програми, чи навчальну літературу, то там не знайдемо жодної згадки про прийом компілювання як частини освітньої технології.

Однак у структурі уроку викладача художньої школи ми обов'язково побачимо прийом компілювання — йдеться про план складання візуального ряду уроку тощо.

Принципи дидактики вимагають від учителя обов'язкової наявності на заняттях наочного матеріалу. Водночас візуальний ряд уроку педагогіка розглядає як допоміжний матеріал у роботі вчителя, а не як компіляційний, на основі якого він може будувати навчальний процес і розвивати творчі здібності школяра.

Новизна наукового дослідження. Автори дослідження прагнуть звернути увагу фахівців на можливість прийому компіляції в художній педагогіці як методу, здатного активізувати творчий потенціал школяра, а також як ефективного інструмента навчання в умовах дистанціювання вчителя й учня.

Мета роботи — показати основні шляхи формування здібностей школяра до компіляції під час створення ним художнього задуму в розвитку: від простих методів синтезу компіляційного матеріалу до складніших.

Значення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Сьогодні можемо спостерігати, як завдяки європеїзації освітніх стандартів в Україні трансформується і філософія художньої освіти загалом. Так, наприклад, якщо метод натурного рисунка як головний інструмент мистецтва критичного реалізму домінував і в композиційній творчості

школяра, то сьогодні бачимо, що він частіше замінюється абстрактним рисунням, тому «... рисувати не оком, а розумом» (Гинзбург 45) є пріоритетною політикою сучасної художньої освіти. Як бачимо, творчі методи сьогодні частіше проникають у традиційну методику предметів натурного рисуння. Рисунок і живопис вимагають від школяра компіляційного мислення, його здатності до синтезу завдань утилітарно-освітнього характеру з процесом творчого самовираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, дослідницьких статей, що висвітлюють метод компіляції в освітньому процесі, ми не знаходимо. Однак існує безліч публікацій, які, так чи інакше, вказують на необхідність перебудови системної художньої освіти у світлі європейських тенденцій, пов'язаних зокрема з технологізацією навчального процесу. Одним з головних постулатів європейського вектора освітньої політики є побудова навчального процесу, що сприяє творчій ініціативі школяра замість простого накопичення суми знань і умінь.

Промовистим прикладом такого синтезу є філософія професора Львівської національної академії мистецтв Альфреда Максименка. Нещодавно вийшов друком його навчальний посібник, де автор обґрунтовує метод «актуального академізму» (Максименко 3), здатного синтезувати освітні завдання з творчим самовираженням студента, відкриває нові шляхи розвитку академічної дисципліни «Рисунок».

Метод ремейку як однієї з форм прийому компіляції розглянуто у статті викладача ДХШ О. І. Савчук «Авторський методичний прийом викладання композиції — «творчий ремейк». «Учні різних класів створюють власні оригінальні композиції, що базуються на свідомому використанні представлених творів вище зазначених майстрів» (Савчук 131).

Автор також стверджує що: «... ця навичка сприяє розвитку власної творчості школяра» (Савчук 131).

Методологічне або загальнонаукове значення авторських розробок. У результаті нашого короткого методологічного дослідження доходимо висновку, що метод компіляції — це повноцінний творчий процес, на основі якого школяр створює власний авторський художній продукт;

значно розширюється діапазон його творчих можливостей, завдяки активному використанню ним художнього досвіду майстрів різних поколінь; до того ж він є ефективним педагогічним методом під час роботи педагога в умовах дистанційного навчання.

Таким чином, ми можемо зробити попередній висновок нашого методологічного дослідження: традиційна методика композиційного творення будується, в основному, на методі натурного спостереження й уяви школяра, тоді, як прийом компілювання дає змогу вплітати в авторську тканину художнього твору і чужий досвід, суттєво розширюючи його творчі можливості.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зауважимо, що часто на уроках композиції викладач, озвучуючи, складаючи візуальний ряд уроку, режисуючи його, показує на зразках, як той чи інший митець розкриває тему — передбачаючи, що у такий спосіб надихне школяра на створення його власного художнього твору. Подібний прийом ефективний під час роботи з молодшими школярами, оскільки на емоційному рівні вони краще засвоюють матеріал, реагуючи на показані педагогом роботи художників, а згодом використовують ці зразки у власних роботах. Водночас, окремі педагоги негативно ставляться до такого прийому, пояснюючи це тим, що візуальний ряд може вплинути на самовираження школяра.

Однак, треба зауважити, що використання продемонстрованого візуального ряду може мати дещо інший результат під час роботи з підлітками. Скажімо, якщо в молодшому шкільному віці зв'язок з візуальним рядом будується на емоційній основі і вона має обмежений характер, то у школяра підліткового віку такий зв'язок глибший, зоною його особливого інтересу стає технічний бік твору, майстерність художника, його манера виконання, реалізм у передачі предметного світу тощо. Як правило, після таких демонстрацій у підлітка з'являється пристрасне бажання до копіювання зразків, що дає йому змогу відчувати причетність до майстерності того чи іншого художника.

Необхідно сказати, що на початку формування перших художніх інституцій, копіювальний метод був одним з головних у тогочасному

освітньому процесі. Однак у наш час, а особливо в радянський період, копіювальному методі було дано негативну оцінку, як методів догматичному, пасивному, що не потребує творчих зусиль від школяра. Тому його виключено з навчальних планів, окрім тих випадків, коли копія створювалася на пізніших етапах навчання з метою оволодіння технікою письма того чи іншого майстра.

Очевидним є той факт, що чимало художників-початківців приходять у мистецтво через копіювання, на тлі «згасання» дитячої творчості, утрати підлітками яскравості і виразності зображення» (Щербаков 64). Таким чином відбувається становлення методу наївного реалізму, до якого підліток найбільше сенситивний. Здебільшого до копіювального методу схильні вдаватися школярі, які не мають досвіду системного навчання, за його допомогою вони прагнуть компенсувати низький власний технічний рівень, задовольнити свої естетичні прагнення. На тлі захопленості творчістю професійних художників, у школяра може виникнути непереборне бажання до копіювання зразків. Такий енергетичний потенціал школяра досвідчений педагог, як правило, спрямовує в потрібне для нього освітнє русло.

Водночас, необхідно сказати, що схильність до копіювання найчастіше виникає у школярів зі збідненою художньою фантазією, без досвіду системного навчання, тому наша методика, передусім, спрямована на роботу саме з таким контингентом.

Нами запропоновано освітню модель у вигляді певної системи завдань, яка в розвитку від простого до складного здатна послідовно розвивати у школяра навички до компіляції в композиційному вирішенні твору. Кінцева мета нашої методологічної ідеї полягає не лише в оволодінні школярами прийомом компіляції, але й у формуванні його авторського творчого методу, здатності до втілення художнього задуму.

У процесі роботи над сюжетною композицією, школяр навчається вибудовувати візуальний ряд компіляційного матеріалу, підпорядковуючи його стильовій єдності художньої ідеї. В результаті виникає самостійний авторський продукт. Метод компіляції в художньому само-

вираженні школяра — це складний процес синтезу, з одного боку — авторського компонента, а з іншого — чужого досвіду. Принципово він може реалізовуватися у двох напрямках:

- коли авторська версія виникає внаслідок споглядання школярем певного візуального ряду, що потім імпліцитно стає предметом компіляції;
- коли школяр вже володіє авторською версією (на стадії її виношування), що виникла у нього незалежно від споглядання візуального ряду, однак для втілення вона вимагає пошуку компіляційного матеріалу.

Компілювання — це своєрідна форма самовираження в мистецтві. Воно є повноцінним творчим процесом, що починається від виникнення художнього задуму до подальшого його втілення художніми засобами. Водночас розвинене почуття стильової єдності, засвоєні методи трансформації форм, знань законів композиції — є навичками, які згодом вдосконалюються школярами.

Прийом компілювання може мати «відкрити» форму, яка, зазвичай, пов'язана з низьким рівнем володіння школярем прийомами компіляції, а також «приховану» форму, тобто з відсутністю зовнішніх ознак компіляційного процесу. Заразом слід зазначити, що іноді «відкрита» форма компілювання є результатом усвідомленої демонстрації стилістичного ходу, а не свідченням низького професійного рівня.

Таким чином, метод компіляції, а також її прийоми відкривають школяреві нові способи (нетрадиційні) в композиційному вирішенні, і водночас нові горизонти його можливостей у творчому самовираженні. До того ж, ми розуміємо, що без супроводу освітнього процесу цілеспрямованими педагогічними технологіями досягти бажаних успіхів самостійно школяреві практично неможливо.

Освітній процес можна умовно розділити на стадії: початкову, серединну і завершальну. Стартовою позицією в цьому процесі є метод копіювання, до якого школяр найбільше схильний. У розвитку від простого до складного ми вибудовуємо план завдань:

Завдання № 1. На основі обраного школярем зразка для копіювання, запропонувати йому ввести до роботи незначні авторські зміни.

Завдання № 2. На основі використання оригіналу для копіювання, школяр виконує копію в іншій техніці, наприклад, оригінал виконаний в техніці олійного живопису, копію виконують у графічній версії тощо.

Завдання № 3. На основі сприйняття школяр певного візуального ряду, що має спільні стилістичні риси або тематичну єдність, сформувати авторську версію композиційного задуму.

Завдання № 4. На основі наявного у школяра художнього задуму на стадії розробки, сформувати необхідний для його втілення компіляційний матеріал.

Завдання № 5. На основі сприйняття школярем візуального ряду, стилістично визначеного, здійснити відбір компіляційного матеріалу і привести його у відповідність до морфологічної структури художнього задуму.

Запропонований нами план завдань є лише схемою реалізації методологічної ідеї, оскільки рамки нашого дослідження не дають змоги привести її у відповідність до стандартів навчальної документації.

Залежно від методологічних переваг того чи іншого педагога, нашу модель завдань можна розширити, поглибити і доповнити (іл. 1, іл. 2).

а

б

Іл. 1. Приклад використання школярем методу компіляції:

а — оригінал (робота відомої народної художниці України Марії Примаченко); б — робота школяра, виконана в техніці кольорової графіки з використанням штрихового прийому. 2015

а

б

Іл. 2. Результат технічної й сюжетної трансформації відомої роботи М. Чюрльоніса «Казка королів»:

а — оригінал; б — компіляція, виконана школярем. 2016

Висновки. Ще зовсім недавно процеси компілювання в художній педагогіці вважалися чимсь невартим нашої уваги й несумісним з категорією творчості. Однак сьогодні, в результаті активної технологізації навчального процесу, прийом компілювання все більше набуває актуальності як ефективний інструментарій школяра в процесі його композиційної творчості.

Також ми все частіше можемо бачити, як одночасно з традиційним методом накопичення образотворчого матеріалу, необхідного для формування майбутнього художнього твору, шляхом натурних замальовок, використовується метод збирання, відбору візуальної інформації за певними сюжетними та стилістичними ознаками за допомогою мережі Інтернет, а в результаті ці здобутки потім наче «переплав-

ляються» творчим методом автора, «відливаючись» в авторську форму майбутнього художнього твору.

Технологія компілювання вимагає процесу опедагогізації її методів, адже школяреві легко заблукати в інформаційно-візуальному просторі інтернет-мережі. Школа має навчати правил відбору інформації та її синтезу.

Перспективи використання результатів дослідження. Методика компілювання та її засоби можуть використовуватися викладачами як ефективний інструмент навчального процесу школярів.

Вивчення особливостей даної методики при викладанні фахових дисциплін у закладах вищої мистецької освіти є перспективним напрямком подальших досліджень.

Цитовані праці

- Гинзбург, Изабелла. П. *Чистяков и его педагогическая система*. Ленинград: Искусство, 1940. Печать.
- Максименко, Альфред. *Рисунок: Альбом*. Львів, 2016. Друк.
- Савчук, Олена. «Авторський методичний прийом викладання композиції “творчий римейк”». Мистецька освіта майбутнього: методичні аспекти: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 29 квіт. 2020р. Київ: ДНМЦЗКМО, 2020: 129–131. *Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти*. Веб. 17 Берез. 2021. <https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/zbirka-internet-konferenciya.pdf>
- Щербаков, Всеволод. *Изобразительное искусство. Обучение и творчество*. Москва: Просвещение, 1969. Печать.

References

- Ginzburg, Izabella. *Chistiakov i ego pedagogicheskaya sistema*. Leningrad: Iskustvo, 1940. Pechat.
- Maksymenko, Alfred. *Rysunok*. Lvivska Natsionalna academia mystetstv. Kafedra monumentalnogo zhyvopysu. — Lviv, 2016. — S. 322 s. Druk.
- Savchuk, Olena. «Avtorskyi metodychnyi pryiom vykladannia kompozytsii “tvorchyi rymeik”». Mystetska osvita maibutnoho: metodychni aspekty: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf., 29 kvit. 2020 r. Kyiv: DNMTsZKMO, 2020: 129-131. *Derzhavnyi naukovy-metodychnyi tsentr zmistu kulturno-mystetskoi osvity*. Veb. 17 Berez. 2021. <https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/zbirka-internet-konferenciya.pdf>
- Scherbakov, Vsevolod. *Izobrazitelnoe iskustvo. Obuchenie i tvorchestvo*. — M. Prosveshchenie, 1969. Pechat.

Подано до редакції 13.07.2021

Рецензенти:

Шевнюк О. Л. — доктор педагогічних наук, професор;

Майстренко-Вакуленко Ю. В. — кандидат мистецтвознавства, доцент.